



DAUGAVPILS  
CIETOKSNIS



# SPACER PO TWIERDZY DYNEBURG

Przewodnik turystyczny



# SPIS TREŚCI

Serdecznie zapraszamy! ..... 3

Mapa ..... 4

Krótką historia twierdzy ..... 6

Zasady przebywania w twierdzy ..... 7

Kawiarnie i sklepy..... 8

Centrum kultury i informacji ..... 9

Centrum sztuki Marka Rothko ..... 10

Inne usługi ..... 11

Fortyfikacja mostu..... 12

Wał główny..... 13

Fortyfikacje zewnętrzne..... 14

Katedra twierdzy..... 15

Brama Mikołaja ..... 16

Brama Michała ..... 18

Brama Aleksandra, brama Konstantego ..... 19

Dom zarządzania komendanta..... 20

Domy oficerów ..... 21

Koszary żołnierzy..... 22

Szpital wojskowy ..... 23

Arsenał inżynierów ..... 24

Magazyny ..... 25

Ogród twierdzy..... 26

Miejsca pamięci..... 27

Działa twierdzy..... 28

Dziedzictwo radzieckie..... 29

Dane kontaktowe ..... 30

Informacja o projekcie ..... 31

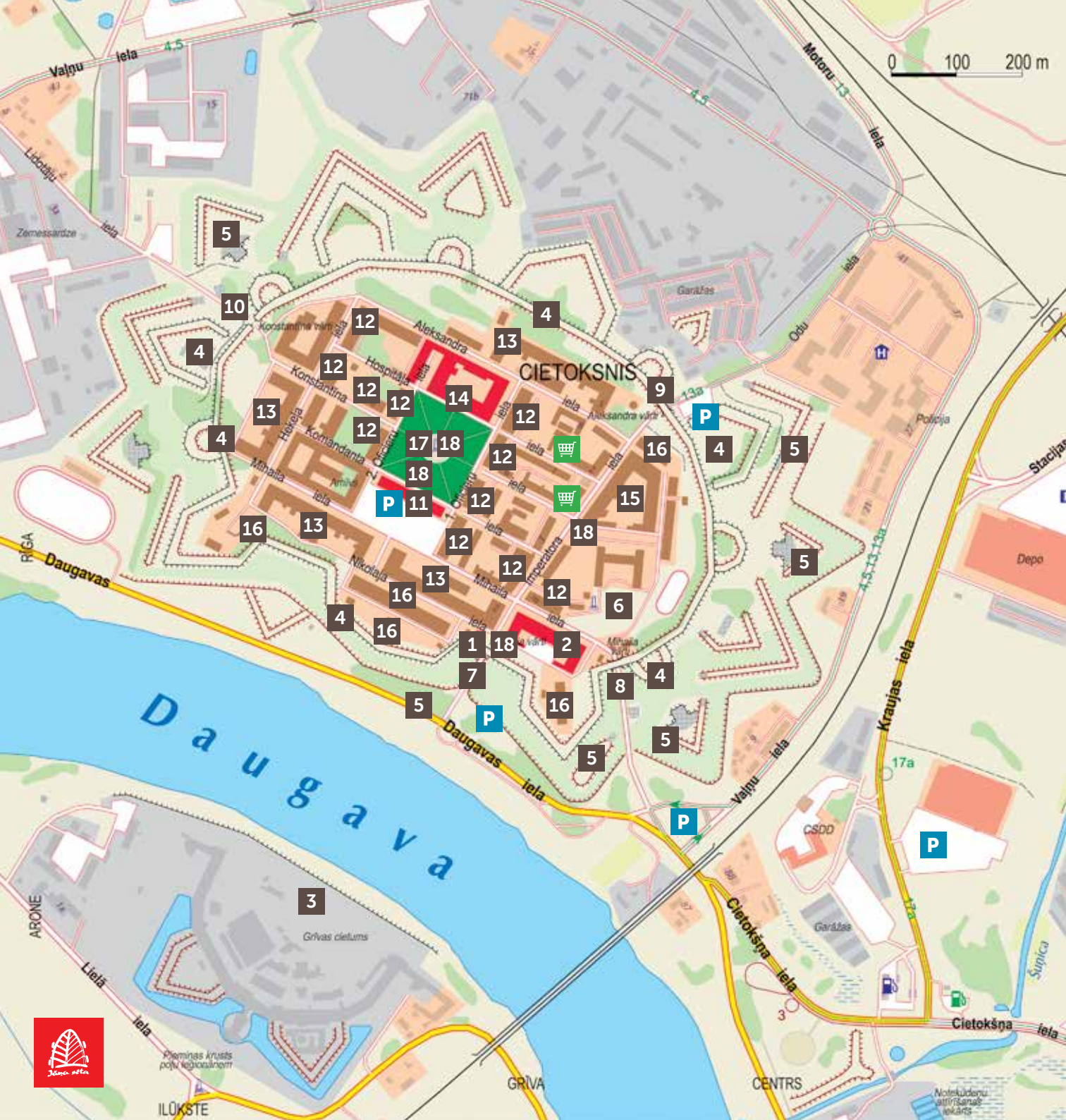
# SERDECZNIE ZAPRASZAMY!



**Twierdza Dyneburg (Daugawpils, Dźwińsk)** znajduje się w sercu drugiego co do wielkości miasta Republiki Łotewskiej – tylko dwa kilometry od aktualnego historycznego centrum miasta. Jeszcze w XVII w. niewielkie miasteczko Dyneburg leżało w miejscu, gdzie dzisiaj rozpościera się imponujący niski kompleks umocnień – ostatnia na świecie fortyfikacja o narysie bastionowym. Twierdzę Dyneburg budowano jako idealne umocnione miasto, a dzisiaj twierdza, w której jest 10 szerokich ulic, 80 budynków, skwery i place, jest miastem w mieście. Powierzchnia twierdzy na obu brzegach rzeki Dźwiny wynosi ponad dwa kilometry kwadratowe. W 18 wielopiętrowych budynkach oficjalnie zameldowano 1200 mieszkańców. Twierdza Dyneburg jest pomnikiem architektury i budowy miejskiej znaczenia państwowego, w którym znajduje się 35 odrębnych pomników kultury. Dzisiaj twierdza dynamicznie się rozwija jako największe regionalne centrum kultury, turystyki i przedsiębiorstwa. Zapraszamy Państwa na spacer i życzymy udanego delektowania się życiem twórczym Twierdzy Dyneburg!

- Jak dotrzeć?

Z centrum miasta do Twierdzy Dyneburg można dotrzeć:
- na piechotę wzdłuż wału ochronnego (ul. Daugavas) z Parku im. Dubrowina lub ulicami Vienības i Cietokšņa ~ 25 minut
- rowerem wzdłuż wału ochronnego (ul. Daugavas) z Parku im. Dubrowina lub ulicami Vienības i Cietokšņa ~ 15 minut
- ekologicznym, współczesnym lub retro tramwajem linii 3 (przystanek końcowy „Cietokšnis”), 200 metrów na piechotę ~ 15 minut
- mikrobusem nr 13A (róg ulic Lāčplēša /Mihoelsa – przystanek końcowy „Marka Rotko mākslas centrs”) ~ 10 minut
- autobusem nr 4 i nr 13 (róg ulic Lāčplēša i Alejas – przystanek „Cietokšnis”) ~ 7 minut
- samochodem, przekraczając szosę P67 i ulicę Vaļņu, wjeżdżając na ulicę Mihaila. Koordynaty: 55.883832 | 26.497497 ~ 6 minut





## KRÓTKA HISTORIA TWIERDZY

- 1810** Imperator Rosji Aleksander I zatwierdził projekt budowy twierdzy w Dyneburgu autorstwa pułkownika – inżyniera G. Heckela
- 1812** Marszałek armii Napoleona M. Udino kilkakrotnie atakował Twierdzę Dyneburg lecz żadna z prób nie powiodła się. Pod dowództwem generała majora G. Ułanowa rosyjscy żołnierze bohatero odparli atak wroga
- 1831** Garnizon twierdzy uczestniczył w tłumieniu powstań Polaków
- 1833** Z udziałem imperatora Mikołaja I odbyło się uroczyste poświęcenie twierdzy, flagi i sztandaru twierdzy
- 1863** Garnizon twierdzy uczestniczył w tłumieniu powstań Polaków
- 1863** Zakończono tzw. fortyfikacje warszawskie chroniące most i odcinek Kolei Warszawsko-Petersburskiej
- 1878** Zakończono budowę kompleksu Twierdzy Dyneburg
- 1897** Obniżono status fortyfikacji w Dźwińsku, nadając miano twierdzy-magazynu
- 1914–1917** Z powodu I Wojny Światowej twierdza była w stanie wojny. W końcu roku 1917 stacjonował tutaj 5 Sztab Armii imperatora Rosji
- 1917–1920** W twierdzy tymczasowo stacjonowały wojska bolszewickie, niemieckie oraz polskie
- 1920–1940** W twierdzy stacjonowały trzy pułki piechoty i jeden pułk artylerii 4 Dywizji Semigalskiej Armii Łotewskiej
- 1941–1944** Naziści utworzyli na terytorium twierdzy żydowskie getto i obóz dla radzieckich jeńców wojennych „STALAG – 340”
- 1947–1993** W twierdzy ulokowano Daugawpilską Szkołę Inżynierów Lotnictwa Wojennego
- 2011** Po rekonstrukcji w wieży ciśnien zaczęto działać Centrum Kultury i Informacji
- 2013** W zrekonstruowanym arsenale artylerii otwarto Daugawpilskie Centrum Sztuki Marka Rothko
- 2013** Urząd Regionu Łatgalskiego Policji Państwowej przeniósł się do wyremontowanych budynków byłej siedziby komendanta i domów oficerów
- 2013** Ukończono rekonstrukcję Bramy Mikołaja i odnowę części ulicy Nikołaja z zabudowaniami
- 2014** Odnowiono 1 przybrzeżną lunetę z przeciwstrażą
- **zwiedziłem (-am) Twierdzę Dyneburg**



## ZASADY PRZEBYWANIA W TWIERDZY

Szanowni mieszkańcy, turyści, goście!

**Twierdza Dyneburg** jest terytorium szczególnie chronionym. Prosimy Państwa o szanowanie jego wartości kulturowo-historycznych. **Twierdza Dyneburg** to również dzielnica mieszkaniowa miasta, prosimy więc o nie przekraczanie przestrzeni prywatnej. Zgodnie z Ustawą o ochronie pomników kultury Republiki Łotewskiej oraz Przepisami o wymogach ochrony dziedzictwa kulturowego i ochrony pomników kultury Urzędu Miasta Daugawpils na terenie Twierdzy Dyneburg obowiązują następujące zasady przebywania:

### Dozwolone:

- oglądanie, fotografowanie i filmowanie wszystkich dostępnych fortyfikacji i budynków;
- spacerowanie po wale ochronnym (zachowując bezpieczeństwo, zwracając szczególną uwagę na dzieci) oraz wszystkich wewnętrznych ulicach i podwórkach (jeżeli ruch nie jest ograniczony);
- poruszanie się rowerem po specjalnie urządzonych przy chodnikach drózkach rowerowych, używanie parkingów rowerowych;
- używanie i zostawianie transportu w specjalnie wyznaczonych miejscach;
- spacerowanie ze zwierzętami domowymi (tylko na smyczy, z kagańcem (w stosownych przypadkach), biorąc ze sobą narzędzia do zbierania odchodów);
- palenie ognisk i używanie grilli w specjalnie wyznaczonych miejscach;
- korzystanie z ubikacji publicznych.

### Zabronione:

- wywożenie z terenu twierdzy jakichkolwiek historycznych lub innych cenności (elementy budynków i fortyfikacji – cegły, kamienie, bruk, elementy i konstrukcje drewniane oraz metalowe, media inżynieryjne itp.)

### bez odpowiedniego uzgodnienia;

- burzenie lub niszczenie budynków i fortyfikacji, zasadzonych roślin, pomników, obiektów ozdobnych i informacyjnych;
- prowadzenie robót ziemnych, używanie wykrywaczy metali **bez zezwolenia**;
- niepokojenie, drażnienie i polowanie na zwierzęta znajdujące się na terenie twierdzy;
- niepokojenie, drażnienie i polowanie na nietoperzy mieszkających w fortyfikacjach lub budynkach;
- poruszanie się rowerem po górnej części walu ochronnego (grozi spadnięciem z 11-metrowej wysokości!);
- spacerowanie po górnej części walu ochronnego w ciemnościach oraz przy złej pogodzie (mocny wiatr, deszcz, śnieg, mgła), ponieważ istnieje możliwość poślizgnięcia się i wpadnięcia do rowu;
- niegrzeczne zachowywanie się lub przysparzanie swoim zachowanie kłopotów innym zwiedzającym czy mieszkańcom twierdzy;
- organizowanie zgromadzeń lub imprez masowych **bez zezwolenia**;
- wyrzucanie śmieci w miejscach do tego nieprzeznaczonych; zaśmiecanie walu, rowu, kazamatów i innych fortyfikacji.

Uwaga! Zgodnie z ustawodawstwem Republiki Łotewskiej nieprzestrzeganie danych przepisów i ustaw, a także naruszenie innych przepisów grozi odpowiedzialnością administracyjną lub karną.



## KAWIARNIE I SKLEPY

### Kawiarnia „Arsenāls”

Na parterze Centrum Sztuki Marka Rothko znajduje się przytulna kawiarnia. Zachowany wystrój wnętrza byłego arsenału dopeniają współczesne dzieła sztuki. W jadłospisie kawiarni szeroki wybór dań kuchni europejskiej oraz pożywne, cenowo dostępne zestawy obiadowe. W okresie ciepłym na tarasie kawiarni szczególnie nastrój i niesamowite wrażenie tworzą otaczające fortyfikacje. Dla mieszkańców miasta kawiarnia „Arsenāls” stała się miejscem idealnym na wesele, jubileusz lub świętowanie innych okazji. Latem polecamy Państwu przednią rezerwację miejsc.

Kawiarnia akceptuje karty płatnicze.  
Ul. Mihaila 3. +371 27757872  
[www.arsenalcafe.net](http://www.arsenalcafe.net); [cafearsenals@gmail.com](mailto:cafearsenals@gmail.com)  
Godziny otwarcia: 10.00 – 22.00  
(codziennie)

### Sklepy spożywcze

Sklep na rogu ulic Imperatora i Konstantina oferuje artykuły spożywcze i najniezbędniejsze artykuły gospodarcze. Rano można tutaj nabyć świeżo upieczony chleb i wyroby cukiernicze. Sklep akceptuje karty płatnicze.

Godziny otwarcia: 8.00 – 22.00  
(codziennie)

W sklepie przy ulicy Hospitāļa 4 oprócz podstawowych artykułów spożywczych znajdują Państwo szeroki wybór napojów. Sklep akceptuje karty płatnicze.

Godziny otwarcia: 8.00 – 22.00  
(codziennie)

## CENTRUM KULTURY I INFORMACJI TWIERDZY DYNEBURG

W roku 2011 po ukończeniu rekonstrukcji wieży ciśnieniotwórcy tutaj Centrum Kultury i Informacji Twierdzy Dyneburg. Budynek, który wybudowano w latach 1865-1866, zaopatrzał w wodę całą twierdzę. Za pomocą maszyny parowej z trzech studni, które znajdowały się na brzegu Dźwiny, napętniano ustawiony w budynku zbiornik o pojemności 3000 wiader. Zachował się on w bardzo dobrym stanie i do dzisiaj jest częścią industrialnego dziedzictwa tego budynku. W centrum otrzymać można informacje o historii, aktualnych wydarzeniach oraz planach rozwoju twierdzy. Obejrzeć tutaj można również niewielką wystawę historycznych szkiców, zdjęć, mundurów żołnierskich i artefaktów, które znaleziono w twierdzy w ostatnich latach.

W budynku także znajduje się gabinet zarządcy twierdzy – współczesnego cywilnego „komendanta”.

Wstęp wolny  
Ul. Nikolaja 5. +371 654 24 043  
[artjoms.mahlins@daugavpils.lv](mailto:artjoms.mahlins@daugavpils.lv)  
Zamawianie wycieczek po twierdzy:  
+371 654 22 818



## DAUGAWPILSKIE CENTRUM SZTUKI MARKA ROTHKO

Centrum Sztuki Marka Rothko zajmuje budynek arsenatu artylerii (1830-1833). Tutaj przeszłość odzyskała drugą młodość i podąża za duchem czasu, tworząc wyjątkowe miejsce dla wszelkich przejawów twórczych.

Kiedyś w budynku składowano działa, skrzynie z amunicją i pociski, szable i karabiny, flagi pułków i bębny. Budynek jest pomnikiem architektury znaczenia państwowego.

W Centrum Sztuki obejrzeć można oryginały dzieł urodzonego w Daugawpilsie malarza światowej sławy Marka Rothko, a także zwiedzić wystawę poświęconą jego życiu.

Mark Rothko (ur. Markus Rothkowitz) urodził się 25 września 1903 roku. W roku 1913 wraz z rodziną wyemigrował do Stanów Zjednoczonych Ameryki. Jest on jednym z najwybitniejszych artystów drugiej połowy XX wieku, twórca ekspresjonizmu abstrakcyjnego.

W Centrum Sztuki również można obejrzeć indywidualne i grupowe

wystawy zmienne znanych łatgalskich, łotewskich oraz zagranicznych artystów. Łączna powierzchnia sal wystawowych wynosi 2000 m<sup>2</sup>.

Ekspozycję statą oraz wystawy zmienne zwiedzić można samodzielnie lub z przewodnikiem. Długość zwiedzania wszystkich wystaw Centrum Sztuki: 1 godzina 30 min., zwiedzanie sektora A (biografia i twórczość M. Rothko) – 45 min. W Centrum Sztuki można również zamówić wycieczkę po twierdzy. Telefoniczna rezerwacja wycieczek: +371 654 30279, +371 65430273, +371 20364226.

Godziny otwarcia Centrum Sztuki Marka Rothko:  
Poniedziałek – nieczynne;  
Wtorek i niedziela – od 11.00 do 17.00;  
Środa, czwartek, piątek i sobota – od 11.00 do 19.00.

Ul. Mihaila 3, +371 654 30 253  
[www.rotkocentrs.lv](http://www.rotkocentrs.lv), [rotkocentrs@daugavpils.lv](mailto:rotkocentrs@daugavpils.lv)



## INNE USŁUGI

### Rezydencje

W lewym skrzydle byłego arsenatu artylerii znajdują się nastrojowe pokoje dla artystów (10 pokoi – 14 miejsc). We wspólnej kuchni rezydencji goście mogą przygotować sobie posiłki, a w pralce automatycznej – uprać swe ubrania. Stworzono tutaj idealne warunki do odosobnionej i twórczej pracy – warsztaty artystów. Regularnie przebywają tutaj uczestnicy rezydencji artystycznych.

Ul. Mihaila 3, +371 654 30 278  
[www.rotkocentrs.lv](http://www.rotkocentrs.lv); [rotkocentrs@daugavpils.lv](mailto:rotkocentrs@daugavpils.lv)



### Sale konferencyjne

W prawym skrzydle byłego arsenatu artylerii znajduje się sala konferencyjna, która może pomieścić 100 osób, oraz dwa pomieszczenia do prowadzenia szkoleń lub spotkań biznesowych (25 miejsc w każdym). Wyposażone zostały w technikę audio i video niezbędną do prowadzenia różnorodnych imprez. Dostępne jest również pomieszczenie dla cateringu, szatnia i wygodny parking samochodowy. Sala konferencyjna posiada odrębne wejście.

Ul. Mihaila 3, +371 654 30 279  
[www.rotkocentrs.lv](http://www.rotkocentrs.lv); [rotkocentrs@daugavpils.lv](mailto:rotkocentrs@daugavpils.lv)





## FORTYFIKACJA MOSTU

*Fortyfikacja mostu (przedmoście, tête-de-pont) – pozycja umocniona, osłaniająca przeprawę mostową.* Budowę nowej Twierdzy Dyneburg w 1810 roku zaczęto od niwelacji i pomiarów terenu po obu brzegach rzeki Zapadnaja Dvina (Dźwina). Kiedy w 1812 roku do twierdzy zbliżało się wojsko francuskie, na prawym brzegu rzeki dopiero rozpoczęto kopanie fosy i usypywanie wału wzdłuż rzeki. Na lewym brzegu rzeki wykopana była fosa, w ogólnych zarysach wybudowane były bastiony ziemne fortyfikacji mostu. Właśnie ta część twierdzy zapewniała główne siły obrony. Po wojnie rosyjsko-francuskiej w roku 1814 budowę fortyfikacji zaczęto od nowa. Obydwie części twierdzy łączył most pontonowy, który na zimę rozbierano i przechowywano w specjalnej przystani.

W 1837 roku w fortyfikacji mostu wzniesiono piętrowy murowany budynek ochronny w kształcie podkowy o długości 550m z 142 kazamatami do rozmieszczenia wojska i niezbędnych zapasów.

Później wewnątrz budynku kilka razy przebudowywano na potrzeby garnizonu – mieścili się tutaj warsztaty, pokoje dla żołnierzy z rodzinami.

W latach 1941-1942 w fortyfikacji mostu naziści utworzyli żydowskie getto, do którego przypędzono miastowych Żydów, przywieziono ludzi z okolicznych regionów Łotwy, Litwy i Białorusi. Prawie wszyscy mieszkańcy getta zostali zastrzeleni w lasach Meżciemska – na prawym brzegu rzeki za twierdzą.

Od roku 1961 do dzisiaj w fortyfikacji mostu mieści się więzienie. Fortyfikację można obejrzeć z głównego wału cytadeli między 7 i 1 bastionem lub z prawej strony rzeki.

3



## WAŁ GŁÓWNY

Na prawym brzegu rzeki Dźwiny mieści się główna część kompleksu fortyfikacji – cytadela. Dookoła cytadeli utworzono skomplikowany system obrony z siedmioma poligonami i dwukilometrową esplanadą. Twierdzę chronił wał główny, który wznosił się nad wszystkimi innymi fortyfikacjami – jego długość wynosi ponad 3 km, wysokość – 10-12 metrów, grubość 20-25 metrów. W latach 1819-1827 wał główny „ubrano w kamienną szatę” – wzmocniono go skarpą z bloków granitowych. Łamane linie wału obejmują wewnętrzną zabudowę twierdzy. Wzdłuż rzeki wał wybudowany w postaci trzech bastionów – są to pięciokątne umocnienia z otwartą stroną podwórza („szyją”). Z wałem kurtynami połączono sześć

lunet – półokrągłych fortyfikacji z kazamatami wewnętrznymi. Do kurtynami połączonych lunet i odrębnie umieszczonych fortyfikacji na terenie fosy można się dostać tajnymi przejściami (poternami) w wale. W Twierdzy Dyneburg jest 17 potern, które z dwóch stron zamykają drewniane wrota. Poterny, prowadzące do pięciu odosobnionych bastionów, były umocnione podnoszonymi drewnianymi mostami.

Warto zwiedzić kazamaty 7 i 8 bastionu – schrony dla wojska wewnątrz wału, oraz wspiąć się na sam wał, by obejrzeć fortyfikacje zewnętrzne i okolice.

4



## FORTYFIKACJE ZEWNĘTRZNE

Żeby wróg nie mógł się zbliżyć do wału głównego twierdzy, jego ściany od fortyfikacji zewnętrznych dzieliła fosa. W razie napadu rów ochronny można było napętnić wodą. W fosie znajdowało się sześć redit (fortyfikacja wewnętrzna, schron), które umocniono rawelinami ziemnymi (budowla o kształcie trójkątnym), a bastiony osłonięto przeciwstrazami, które wzmocniono kaponierami. Na esplanadzie twierdzy również wybudowano trzy reduty (fortyfikacje zamknięte). Dwie z nich zachowały się do dzisiaj.

Zwiedzając zewnętrzną część fortyfikacji polecamy szlaki tematyczne „Ścieżka obrońcy” (wałem głównym) i „Ścieżka zwiadowcy” (fosą) – należy zastosować się do wskazówek na mapie, którą można otrzymać w Centrum Kultury i Informacji Twierdzy Dyneburg (Ul. Nikołaja 5).



## KATEDRA TWIERDZY

Dla uroczystego uhonorowania zwycięstwa nad Szwedami w roku 1629 wojewoda smoleński A. Gosiewski zbudował w Dyneburgu drewniany kościół, przy którym założono kolegium jezuitów. W latach 1737-1746 w miejscu starego wzniesiono nowy murowany kościół. Istnieje kilka wersji autorstwa projektu budowy. Przez kilka stuleci kościół jezuitów był główną dominantą zabudowy miasta – wysokość obydwa wież wynosiła 60 m.

W maju roku 1811 kościół jezuitów przekształcono w świątynię prawosławną, a w sierpniu – w katedrę twierdzy. Pomieszczenia klasztoru były użytkowane jako koszary i magazyny żywności. Około roku 1870 dokonano remontu kapitalnego budynku. Istotnie

zmieniono formę dachu i fasady. W latach 1928-1940 w kościele działała garnizonowa wspólnota luterkańska. Ludzie wspominają, że w tamtym okresie w kościele były ołtarze luterkańskie, katolickie i prawosławne.

W roku 1944 w trakcie ostrzału artylerii zniszczono główną fasadę i wieże. W latach 50-tych ruiny i pozostałości budynku zdarto, a na miejscu kościoła powstał skwer. W budynku kolegium jezuitów w latach 1948-2003 znajdowała się szkoła miejska.





## BRAMA MIKOŁAJA

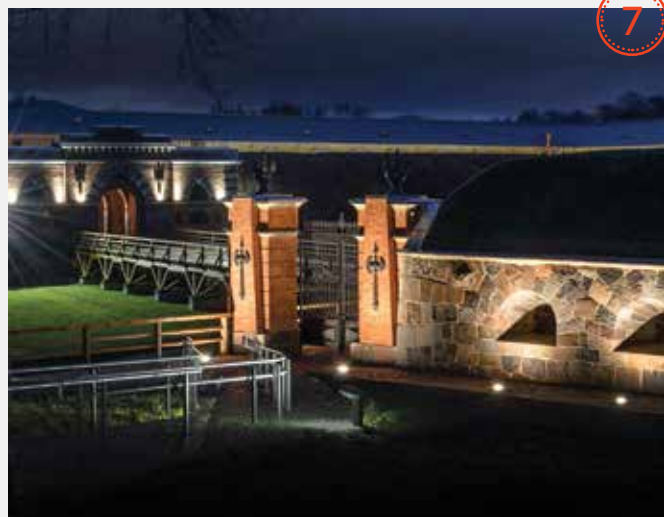
Kiedyś do wnętrza Twierdzy Dyneburg wiodły cztery bramy, które nazwano ku czci imperatora Aleksandra I i jego braci – wielkich księży.

Brama Mikołaja jest zwrócona w kierunku fortyfikacji mostu, przez nią do twierdzy przybywali podróżujący od strony Europy. Neogotycką bramę wzniesiono w latach 1824–1827. Brama Mikołaja (nazwana ku czci przyszłego imperatora Mikołaja I) od innych bram różni się tym, że po obu stronach wejścia centralnego znajdują się pomieszczenia – za cara mieściły się tutaj pokoje straży i aresztantów.

W latach 1920-tych zburzono stary drewniany most, który prowadził przez fosę od 1 lunety przybrzeżnej do bramy. W czasach radzieckich bramę od strony fosy zamurowano i używano do przechowywania warzyw. Od października roku 2012 do grudnia roku 2013 odbywała się restauracja bramy. Stosując metodę anastylozy (ustawienie autentycznych elementów odpadłych) odnowiono attykę zewnętrznej elewacji

bramy i konstrukcję dachową; zrestaurowano cudem zachowane skrzydła bramy wewnętrznej elewacji, pomieszczenia wewnętrzne; umocniono fundament i galerie podziemną, która odprowadza do fosy wody deszczowe i gruntowe. Na fasadzie odnowiono elementy ozdobne: herb imperatora Rosji w stylu epoki Aleksandra I, dwuostrzowe halabardy i nazwę bramy w pisowni oryginalnej. W pomieszczeniach wewnątrz bramy zainstalowano nowoczesne oświetlenie, które pozwala wykorzystywać je jako galerie. Na historycznych fundamentach odnowiono liczący 55 metrów długości i 8 metrów szerokości drewniany most, przez który dzisiaj można się dostać do twierdzy od strony ulicy Daugavas.

W październiku 2014 roku ukończono restaurację 1 lunety przybrzeżnej z przeciwstrazą i bramą, która zastania drogę do mostu bramy Mikołaja.



## BRAMA MIKOŁAJA



## BRAMA MICHAŁA

Bramę Michała wybudowano w latach 1820-1821 na wzór bramy Fortu Franz pruskiej Twierdzy Koblencja. Masywną zewnętrzną granitową fasadę do dzisiaj zdobi w kamieniu wykuta podobizna dwugłowego orła imperatora Rosji.

Warto zwrócić uwagę na dwie wnęki tuku wewnątrz części przejazdowej – tak samo jak w bramie Mikołaja w razie długotrwałej obrony istniała możliwość za pomocą blokujących dźwigarów wypełnienia części przejazdowej kamieniami i workami z piaskiem. Droga do bramy Michała prowadziła przez trzy mosty z

częściami podnoszonymi – od bramy Michała do Łukowej bramy 7 przeciwstraży, a od Łukowej bramy – do prawej przedniej części 6 ravelinu, dalej – od bramy kordegardy 6 ravelinu do drogi, która prowadzi przez esplanadę do współczesnego centrum miasta. Właśnie z rozkazu wielkiego księcia Michała – dowódcy artylerii imperium, ku czci którego nazwano tę bramę, – w roku 1850 na fasadach wszystkich bram umieszczono napisy z ich nazwami.



8

## BRAMA ALEKSANDRA, BRAMA KONSTANTEGO

Bramy Aleksandra i Konstantego według jednakowego wzoru zgodnie z projektem architekta Ministerstwa Wojny Imperium Rosyjskiego A. Sztauberta wybudowano w latach 1820-1822. Tak miały wyglądać wszystkie bramy, lecz później wygląd dwóch innych bram zmieniono. Brama Aleksandra skierowana jest w stronę Sankt-Petersburgu, a przez bramę Konstantego można było udać się w kierunku letniego szpitala i znaleźć się na starej ryskiej drodze.

Niestety w roku 1962 bramę, którą nazwano ku czci gubernatora wojkowego Królestwa Polskiego Konstantego, zburzono, żeby wwieźć na teren szkoły lotniczej wielkogabarytowy sprzęt. W bramie Aleksandra zachowały się elementy opór, które zapewniały dodatkowe wzmocnienie skrzydeł zamkniętej bramy od wewnątrz.



10



9





## DOM ZARZĄDZANIA KOMENDANTA

W roku 1818 ukończono budowę budynku zarządzania komendanta projektu A. Sztauberta. W domu komendanta znajdowała się służba komendanta oraz hotel dla przyjezdnych. W antresoli budynku działała stacja telegraficzna.

Dekret Senatu z 16 (28) lipca 1826 roku zmienił kierunek Traktu Wiedeńskiego – teraz przebiegał on przez Dyneburg. Od tamtej chwili, udając się do Europy i wracając do stolicy, imperator z rodziną jechał przez Dyneburg. W domu komendanta dla nich urządzono specjalne apartamenty, by odpoczywać po męczącej podróży kareta.

W lata radzieckie w budynku mieścił się sztab szkoły lotniczej. Po zburzeniu kilku budowli w podwórku byłego domu komendanta urządzono plac, który w trakcie rekonstrukcji zamieniono w parking samochodowy.

Budynek jest pomnikiem architektury znaczenia państwowego. Zachowały się w nim autentyczne metalowe schody wejścia centralnego z elementami ozdobnymi. Po obu stronach wejścia centralnego umieszczone są dwa żeliwne działa z ostatniego ćwierćwiecza XIX wieku z lufami kalibru 112 mm. W domu komendanta i pobliskich domach oficerów po rekonstrukcji od 2012 roku mieści się Urząd Regionu Łatgalskiego Policji Państwowej.

*Ul. Komandanta 7, ul. Konstantina 8*



11



## DOMY OFICERÓW

W 20-30 latach XIX wieku po obu stronach domu komendanta i ogrodu twierdzy wybudowano domy dla oficerów. Przy ulicy 1. Oficeru zachowały się dwa domy (nr 2 i 8) dla oficerów komendanta i komisji komisariatu, które swą architekturą różnią się od reszty budynków. W twierdzy działało Stowarzyszenie Oficerów z własnym klubem i biblioteką.

W 20-40 latach XX wieku w budynku mieściły się różne służby

w tym Urzędu Dywizji Semigalskiej, również działały rozmaite kluby.

Wewnętrzną zabudowę cytadeli najlepiej obejrzyć udając się „Szlakiem Komendanta” zaznaczonym na mapie, którą można otrzymać w Centrum Kultury i Informacji Twierdzy Dyneburg (ul. Nikołaja 5).



12





## KOSZARY ŻOŁNIERZY

Niedaleko od bramy twierdzy w 20-50 latach XIX wieku wybudowano cztery obszerne piętrowe murowane koszary dla żołnierzy. Trzy budynki posiadają piętra cokołowe, na których znajdowały się kuchnie, łazienki i pralnie. W podwórkach wewnętrznych koszar były ubikacje, budynki gospodarcze i studnie.

W 20-40 latach XIX wieku w budynkach mieszkali żołnierze pułków Dywizji Semigalskiej.

W czasach radzieckich budynki zostały znacznie przebudowane dla potrzeb kadetów szkoły lotniczej. Koszarom Mikołaja (ulica Mikołaja 2) dobudowano drugie piętro, a nowe koszary Mikołaja (ulica Mihaila 11) przerobiono na stołówkę szkolną. Dzisiaj te wielkie budynki nie są użytkowane.

13



## SZPITAL WOJSKOWY

Budynek szpitala wojskowego budowano w latach 1820-1827 według projektu A. Szauberta. Początkowo szpital był przewidziany dla 500 chorych, ale później został zwiększony do 900 łóżek. Za wszystkich władz szpital pełnił swą bezpośrednią funkcję. Był wyposażony w najnowocześniejszy sprzęt, pracujący tutaj personel wyróżniał się wysokim profesjonalizmem. Znajdowała się tutaj również apteka.

W latach 1921-1940 w budynku działał Daugawpilski szpital wojskowy.

W latach 1941-1944 w budynku mieścił się lazaret wojska niemieckiego.

W latach 1944-1994 w budynku znajdował się szpital wojskowy Ministerstwa Obrony ZSRR.

W roku 1994 po wycofaniu się z twierdzy wojska rosyjskiego szpital

wojskowy przestał istnieć jako samodzielna wojskowa jednostka.

Budynek jest pomnikiem architektury znaczenia państwowego. Tutaj częściowo się zachował swoisty system wentylacji i ogrzewania, zachowały się autentyczne metalowe ramy okien i skrzydła drzwi.

Wypracowano techniczny projekt renowacji budynku. Pozyskując inwestorów prywatnych, w przyszłości będzie mógł pełnić różne funkcje. Od roku 2013 w na terenie szpitala odbywa się Festiwal Teatralny „TELPA”.

Ul. Hospitāļa 6



## ARSENAŁ INŻYNIERÓW

Imponujący piętrowy budynek arsenału inżynierów wybudowano niedaleko od bramy Aleksandra prawdopodobnie w latach 1840-1844. Długość zewnętrznej empirowej fasady trzech połączonych korpusów budynku wynosi 275 m. Powierzchnia budynku – 7000 m<sup>2</sup>. Podwórko wewnętrzne zajmuje 2000 m<sup>2</sup>. Były budynek arsenału jest pomnikiem architektury znaczenia państwowego. Zachowały się pochyłe wjazdy, które prowadzą z podwórka na piętro budynku.

W arsenale inżynierów produkowano i remontowano elementy uzbrojenia, instrumenty dla fortyfikacji i pracy saperów. Znajdowały się tutaj warsztaty

malarskie, stolarskie, tokarskie, ciesielskie, ślusarskie, produkcji wozów i inne, a także odlewnia, kreślarnia, pomieszczenie modelarskie.

Nie wiadomo jeszcze, do czego służył budynek w latach 1918-1947.

Za czasów radzieckich w budynku znajdowały się szkolne warsztaty produkcyjne i garaże. Od roku 1993 budynek nie jest użytkowany i zapada się. Z czasem będzie mogło tu powstać muzeum historii Twierdzy Dyneburg.

*Ul. Imperatora 8*



15



## MAGAZYNY

Na potrzeby garnizonu w twierdzy znajdowała się duża ilość różnorodnych magazynów. W trzech bastionach, które zwrócone są ku fortyfikacji mostu, znajdowały się piwnice do przechowywania prochów. Dzisiaj dwie z nich obejrzeć można w 7 i 8 bastionie. W bastionie znajduje się pomieszczenie, które opasa galeria ochronna (chroniąca przed wilgocią i ogniem) – tutaj w specjalnych beczkach przechowywano proch. Możliwe, że początkowo piwnice miały niski dach.

Na dziedzińcu 8 bastionu znajduje

się długi magazyn prowiantu (1834-1837), w którym przechowywano zapas żywności twierdzy. W czasach radzieckich budynku szczególnie strzeżono, bo znajdował się tutaj magazyn dóbr i broni (ulica Nikołaja 9).

W rogu cytadeli na przeciwko 3 bastionu (początek ulicy Aleksandra) znajdowały się magazyny dla pontonów systemu Birago. Szopy częściowo się zachowały do dzisiaj.



16



## OGRÓD TWIERDZY

Wraz z utratą znaczenia militarnego w drugiej połowie XIX wieku po drugiej stronie domu komendanta przed główną fasadą na miejscu placu twierdzy urządzono ogród. W roku 1866 w środku ogrodu ustawiono fontannę, którą zasilano wodą z wieży ciśnień. W roku 1912, świętując 100. rocznicę zwycięstwa nad Napoleonem, za pieniądze przekazane przez żołnierzy i oficerów Twierdzy-magazynu Dyneburg w środku ogrodu wzniesiony został niezwykle pomnik-fontanna, który się składał z trzech wielkokalibrowych żeliwnych dział. Nad kulą, znajdującą się nad działami, wznosiła się rzeźba dwugłowego orła z rozpostartymi skrzydłami, która zniknęła na początku I Wojny Światowej.

W ogrodzie zachował się również postument pomnika (odstąpiony w 1924 roku) poległym żołnierzom 10 Pułku Piechoty z Aizpute. Po II Wojnie Światowej pomnik znacznie przebudowano i wykorzystano jako postument dla popiersia Stalina. Również zachowała się stara altanka.

Dzisiaj cieniste alejki ogrodu są lubianym miejscem wypoczynku mieszkańców i gości twierdzy. Zimą dookoła fontanny wylewane jest największe miastowe lodowisko odkryte. Latem odbywają się tu święta i koncerty.



## MIJESKA PAMIĘCI

W maju 1822 roku twierdzę wizytował generał porucznik Pruskiej Służby Królewskiej Gustav von Rauch. Wydarzenie to zostało uroczystie odznaczone wmurowaniem kamienia upamiętniającego w ścianie kurtyny głównego wału naprzeciw 2 bastionu. Kamień zachował się do dzisiaj.

W latach 1827-1831 w murach więzienia twierdzy marniał słynny dekabrysta Wilhelm Küchelbecker (1797-1846), przyjaciel A. Puszkina z lat szkolnych. Do dzisiaj dokładnie nie wiadomo, w którym miejscu twierdzy przytrzymywano więźnia. W roku 1975 na ścianie bytego domu komendanta ustawiono płytę pamiątkową W. Küchelbeckerowi – obejrzeć ją można od strony parkingu.

Na terenie byłej katedry twierdzy zachowała się mogiła komendanta Twierdzy Dyneburg G. Pilenko (1817-1884), który odszedł na wieczną wartę w roku 1884, wciąż wykonując swoje obowiązki.



W roku 1936 na budynku przy ulicy 1. Oficeru 2 została odstąpiona płyta pamiątkowa Naczelnemu Dowódcy Armii Łotewskiej Janisowi Bałodisowi (1881-1965), który w latach 1902-1904 mieszkał w tym budynku. Płyta nie dotrwała do naszych czasów.

W roku 1942 w obozie koncentracyjnym „STALAG-340” za twierdzą nędzniał słynny poeta tatarski Musa Dżalil (1906-1944). W roku 1975 w ścianie tukowej bramy 7 przeciwstrzaży odstąpiono płytę pamięci M. Dżalila, która jeszcze dzisiaj przyciąga wzrok. 9 czerwca 2013 roku nieopodal arsenału artylerii prezydenci Łotwy i Polski odstąpili pomnik, poświęcony hrabiemu Leonowi Platerowi (1836-1863) – bohaterowi powstania 1863 roku, którego przetrzymywano w twierdzy podczas śledztwa.





## DZIAŁA TWIERDZY

Jako świadkowie historii na terenie twierdzy do dzisiaj zachowały się historyczne działa wielkokalibrowe. Obecnie znajduje się tutaj dziewięć starych dział, pięć z nich zrobiono z żeliwa, cztery – ze stali nierdzewnej. Zostały wyprodukowane w drugiej połowie XIX wieku w Permskiej Fabryce Artylerii i Hucie Obuchowskiej (w Rosji).

Wszystkie działa mają lufy gwintowane, co zwiększało zasięg strzelania oraz polepszało skupienie i celność strzałów.

Dwa działa znajdują się przy głównym wejściu do domu komendanta od strony ogrodu twierdzy. W środku ogrodu trzy działa zdobią fontannę. Moździerz ze stali nierdzewnej (kaliber lufy 205 mm, model 1872 r.)

ustawiony jest na ostonie placu kurtyny wału między bramą Mikołaja a 7 bastionem – tak, jak ustawiano działa w stanie wojny. Jeszcze jedno działo ze stali nierdzewnej kalibru 107 mm (model 1887 r.) na oryginalnej ławecie Węgłowskiego ustawione jest na skrzyżowaniu ulic Imperatora i Konstantina.

Dwie lufy ze stali nierdzewnej znajdowały się przy ulicy Hekela 3, ale obecnie przechowywane są w magazynie właściciela budynku.

18



## DZIEDZICTWO RADZIECKIE

W latach 1947-1993 cały teren twierdzy należał do Ministerstwa Obrony ZSRR – znajdowała się tutaj szkoła inżynierów lotnictwa. Waty, rowy ochronne i tereny wewnętrzne utrzymywano we wzorowym porządku. Mimo tego wiele budynków historycznych znacznie przebudowano na potrzeby szkoły. Zburzono prawie wszystkie stare szopy i budynki pomocnicze w podwórkach. Na starych fundamentach wybudowano pięć wielopiętrowych domów mieszkalnych i dwa korpusy

szkoły. W hangarze trenażerów lotniczych (ulica Komandanta 8) najniezwyklejszym eksponatem był samolot MiG-25P, który w roku 1976 został sprowadzony z ZSRR do Japonii. Z okazji 25-lecia szkoły w roku 1973 na wzgórzu przy fundamencie katedry twierdzy ustawiono samolot MiG-19S z numerem pokładowym „25”. Obecnie został tylko postument pomnika.



## DANE KONTAKTOWE

### Centrum Kultury i Informacji Twierdzy Dyneburg

Ul. Nikolaja 5, Daugavpils, Łotwa  
+371 654 24043  
www.facebook.com/Daugavpils.  
cietoksnis  
artjoms.mahlins@daugavpils.lv  
GPS: 55.883900, 26.495823

### Centrum Informacji Turystycznej Rejonu Daugawpilskiego

Ul. Rīgas 22A, Daugavpils, Łotwa  
+371 654 22818  
www.visitdaugavpils.lv  
info@visitdaugavpils.lv  
GPS: 55.8708171, 26.5173634

**Wydawca folderu:** Urząd Miasta  
Daugavpils

**Tekst:** mgr Artjoms Mahlins,  
dr. Henrihs Soms, Centrum  
Dokumentacji Twierdzy Dyneburg  
(<http://dcdd.lpi.du.lv>)

**Tłumaczenie:** Kristīne Kuņicka

**Zdjęcia:** Māris Grunskis, Artjoms  
Mahlins, Jevgēnijs Nīkitins, zbiory  
Muzeum Krajoznawstwa i Sztuki  
w Daugavpils, Centrum Kultury  
i Informacji Twierdzy Dyneburg,  
Centrum Informacji Turystycznej  
Rejonu Daugawpilskiego, Centrum  
Sztuki Marka Rothko, archiwum  
osobiste T. Pumpurīņa.

**Mapa:** Sp. z o.o. „Karšu izdevniecība  
Jāņa sēta”

**Układ:** Sp. z o.o. „Norrskog”

**Przygotowanie:** Sp. z o.o. „13.  
STĀVS”

**Druk:** Sp. z o.o. „Latgales druka”

**Nakład:** 2000 egz. (w języku polskim)

### WYDANIE BEZPŁATNE

**Na pierwszej okładce:** brama  
Mikotāja. Zdjęcie: J. Nīkitins.

**Na czwartej okładce:** Historyczna  
flaga carska Twierdzy Dyneburg.  
Zdjęcie: M. Grunskis

Daugavpils, 2014

## INFORMACJA O PROJEKCIE

Folder wydano w ramach projektu  
**„Zachowanie i promowanie  
dziedzictwa kulturowo-  
historycznego w Daugawpilsie  
i Grodnie” (D-G HERITAGE,  
LLB-2-246)** Programu Współpracy  
Transgranicznej Łotwa-Litwa-  
Białoruś Europejskiego Instrumentu  
Partnerstwa i Sąsiedztwa  
2007 – 2013.

**Cel projektu:** poprzez  
współdziałanie promować  
zachowanie dziedzictwa kulturowo-  
historycznego oraz rozwój turystyki.

**Główny partner projektu**  
(beneficjent dotacji): Urząd Miasta  
Daugavpils.

Pełną odpowiedzialność za treść  
niniejszego wydania ponosi Urząd  
Miasta Daugavpils, a przedstawione  
informacje nie mogą być użyte dla  
odzwierciedlenia poglądów Unii  
Europejskiej.

W skład Unii Europejskiej wchodzi  
28 państw członkowskich, które się  
zdecydowały stopniowo potęczyć  
swoje kompetencje, zasoby i losy.  
W ciągu pięćdziesięcioletniego  
okresu rozszerzania się kraje te  
wspólnymi wysiłkami stworzyły  
strefę stabilności, demokracji i  
zrównoważonego rozwoju, w  
tym samym czasie zachowując  
różnorodność kulturową, tolerancję  
oraz wolności osobiste.

Unia Europejska chętnie się dzieli  
swymi osiągnięciami i wartościami z  
państwami i ludźmi poza granicami UE.

Programu Współpracy  
Transgranicznej Łotwa-Litwa-  
Białoruś Europejskiego Instrumentu  
Partnerstwa i Sąsiedztwa

jest kontynuacją priorytetu  
Potudniowego Programu  
Sąsiedztwa IIIA INTERREG IIIB  
Regionu Morza Bałtyckiego na  
lata 2007 – 2013. Ogólnym celem  
strategicznym Programu jest  
sprzyjanie spójności terytorialnej  
regionów przygranicznych Łotwy,  
Litwy i Białorusi, zapewnienie  
wysokiego poziomu ochrony  
środowiska, ekonomicznego  
i socjalnego dobrobytu  
oraz promowanie dialogu  
międzykulturowego i różnorodności  
kulturowej.

Program obejmuje region Łatgalii  
na Łotwie, okręgi poniewieski,  
uciański, wileński, olicki i kowieński  
na Litwie, a także obwody witebski,  
mohylewski, miński i grodzieński  
na Białorusi. Ministerstwo  
Spraw Wewnętrznych Republiki  
Litewskiej jest placówką potężną  
prowadzącą Program.

Oficjalna strona internetowa  
Programu: [www.enpi-cbc.eu](http://www.enpi-cbc.eu)



Projekt finansowany ze środków Unii Europejskiej  
This Project is funded by the European Union

